

Hemşirelik Öğrencilerinin Stres Kaynaklarının Belirlenmesi

Determining the Stress Sources of Nursing Students

Öz

Amaç: Bu çalışma, hemşirelik öğrencilerinin stresörlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Tanımlayıcı tipteki bu araştırma Mart-Nisan 2018 tarihleri arasında, 788 hemşirelik öğrencisinden araştırmaya katılmayı kabul eden 565 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Veriler araştırmacılar tarafından Kişisel Bilgi Formu ve Öğrenci Stresör Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler, Mann Whitney U, Kruskal Wallis, bağımsız gruplarda t testi ve tek yönlü ANOVA testi kullanılmıştır.

Bulgular: Bu çalışmada hemşirelik öğrencilerinin %75.0'ını kadın öğrencilerin oluşturduğu, %49.0'ının 17-20 yaş arasında; %26.4'ünün 3.sınıfta öğrenim gördüğü; %54.2'sinin anne eğitim düzeyinin ilkököl olduğu ve %75.2'sinin öğrenci yurdunda kaldığı belirlenmiştir. Öğrencilerin Öğrenci Stresör Ölçeği'nden aldıkları toplam puan ortalaması 37.00 ± 7.91 olarak bulunmuştur. Öğrenci Stresör Ölçeği toplam ve alt boyut puanlarının (eğitim-finans) öğrencilerin öğrenim gördüğü sınıf, hemşirelik bölümünü isteme durumu, anne eğitim durumuna göre farklılık gösterdiği saptanmıştır ($P < .05$).

Tartışma: Hemşirelik öğrencilerinin stresörlerinin orta düzeyde olduğu ve öğrencilerde stres oluşturan durumların daha çok eğitim kaynaklı olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle hemşirelik eğitim programlarının öğrencilerin baş etme ve stres yönetimine yönelik eğitimleri de içermesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik öğrencileri, hemşirelik eğitimi, stresör

Abstract

Background: This study was conducted to determine the nursing students' stressors.

Methods: This descriptive study was carried out between March-April 2018 with 565 volunteer students out of 768 nursing students. The data was gathered by the researchers using Personal Information Form and The Stressors in Students Scale. In the analysis of data descriptive statistical methods, Mann Whitney U, Kruskal Wallis, independent groups t test and ANOVA test were used.

Results: It was found in this study that 75.0% of nursing students are women, 49.0% are between ages 17-20, 26.4% are in their 3rd year, mothers of 54.2% are primary school graduates, and 75.2% are living in dormitories. The overall score students got from The Stressors in Students Scale was determined to be 37.00 ± 7.91 . It was detected that the scores of The Stressors in Students Scale and dimension scores of the scale differed in accordance with the year the students were studying in, whether they wanted the nursing department or not, and their mothers' educational status ($P < .05$).

Conclusion: It has been determined that the stressors of nursing students are at a medium level and the situations that cause stress in students are mostly due to education. From this point of view, it is suggested that the nursing curriculum should include training for coping and stress management of students.

Keywords: Nursing students, nursing education, stressor

Ayşe Demiray
Selin Keskin Kızıltepe
Ayşegül Açıl
Nagihan İlaslan

Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik
Bölümü, Düzce, Türkiye

Demiray A, Keskin Kızıltepe S, Açıl A, İlaslan N.
Determining the Stress Sources of Nursing Students. *J Educ Res Nurs*. 2021;18(1):10-17.

Corresponding Author: Ayşegül Açıl
E-mail: aysegulacil@duzce.edu.tr

Received: May 23, 2019
Accepted: February 8, 2021

Copyright@Author(s) - Available online at
www.jer-nursing.org
Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-NonCommercial
4.0 International License.

Giriş

Stres, bireylerin çevreleri ile arasında ortaya çıkan dinamik ve kompleks bir süreç olarak görülmekte ve yaşanan stres bireylerin sağlığını olumsuz etkilemektedir. Son yıllarda sağlık profesyonellerinin eğitimi sürecinde yaşanan stresin ve strese bağlı ortaya çıkan sağlık sorunlarının arttığı belirtilmektedir.¹ Gündüz ve ark.²'nin üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmasında sağlık yüksekokulu öğrencilerinin tükenmişlik ve duyarsızlaşma düzeylerinin diğer fakültelerdeki öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Sağlık alanının ayrılmaz bir parçası olan, teorik ve klinik eğitim olarak iki boyuttan oluşan hemşirelik eğitiminde, bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlarda öğrencilere bilgi, beceri ve tutum kazandırmak amaçlanmaktadır. Bu amaçları gerçekleştirme sürecinde ise hemşirelik öğrencileri

eğitimleri boyunca sıklıkla bilinmeyen klinik ortamlarda hastalar, hastaların aileleri, hemşireler ve diğer sağlık profesyonelleri gibi birçok insanla karşılaşmaktadır. Yapılan çalışmalar hemşirelik öğrencilerinin öğretim elemanları, hekim, hasta, yorgunluk, psikolojik, sosyal, duygusal, finansal ve aile sorunlarından kaynaklanabilecek birçok farklı stresöre maruz kaldığını ortaya koymakta^{3,4} ve öğrencilerin karşılaştıkları stresörleri akademik stres, sosyal sorunlar ve finansal sorunlar olmak üzere üç ana kategoride sınıflandırmaktadır.⁵ Aynı zamanda sahip olunan demografik özelliklerin, hemşirelik bölümünü isteyerek seçme ve hemşirelik mesleğini sevmeye gibi değişkenlerin de öğrencilerin yaşadıkları stres düzeyleri üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir.⁶

Hemşirelik öğrencileri için etkili klinik eğitimin birçok yararı olmasına rağmen, öğrenciler eğitim süreçlerinin bu aşamasında çeşitli stresörlere maruz kalmaktadırlar.^{7,8} Hemşirelik öğrencilerinin lisans eğitimleri boyunca hem teorik hem klinik uygulamalarda stresörleri farklılık göstermektedir.^{9,10} Bu stresörler kuramsal eğitimin ezber dayalı olması nedeniyle teorik bilginin klinik alana yansıtılamaması, eğitim yaşantısının ilk anından itibaren hasta bakım sorumluluğunun üstlenilmesi, klinik uygulamalar sırasında kendilerine güvenlerinin az olması ve hata yapma korkusu, hastalar ve diğer sağlık personelleri ile yaşanan iletişim sorunları, terminal dönemde olan hastaya bakım verme ve öğretim elemanı yetersizliği nedeniyle yeterli desteğin sağlanamaması olarak belirtilmektedir.^{3,4,11-13} Belirtilen bu stresörlerin öğrencilerin akademik başarılarını ve sağlık durumlarını hem fizyolojik hem de psikolojik olarak etkilediği ifade edilmektedir.^{11,14,15} Yapılan araştırmalar yeni mezun hemşirelerin özellikle ilk yıl içerisinde öğrencilikten hemşireliğe geçiş sürecini stresör olarak gördüklerini ortaya koymaktadır.¹⁶⁻¹⁸

Eğitmcilerin hemşirelik öğrencilerinin eğitimleri süresince karşılaştıkları stresörleri belirleyerek klinik ve akademik alanda öğrencilere stresörlerle baş edebilmeleri için yeterli destek sağlamaları stresin öğrenciler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmada önemli bir yere sahiptir.^{19,20} Hemşirelik öğrencileri, klinik ortamlarda karşılaşabilecekleri öngörülemez durumlar ile başa çıkabilmek için psikolojik olarak güçlendirilmiş hissetmelidirler.²¹ Bu doğrultuda araştırmanın amacı hemşirelik öğrencilerinin stresörlerinin belirlenmesidir.

Yöntem

Araştırmanın amacı ve türü

Bu araştırma hemşirelik öğrencilerinin stresörlerinin belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı tipte yapılmıştır.

Araştırma soruları

1. Hemşirelik öğrencilerinin stresörleri nelerdir?
2. Belirlenen sosyo-demografik özellikler ile hemşirelik öğrencilerinin Öğrenci Stresör Ölçeği toplam puanı arasında fark var mıdır?
3. Belirlenen sosyo-demografik özellikler ile hemşirelik öğrencilerinin eğitim ve finansal alt boyut puanları arasında fark var mıdır?

Araştırmanın evreni ve örnekleme

Araştırma Mart-Nisan 2018 tarihleri arasında Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıfta öğrenim görmekte olan hemşirelik öğrencilerinin gönüllü katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni 788 öğrenci örnekleme 565 öğrencidir. Araştırmada örneklem seçimine gidilmemiş olup, evrenin %72'sine ulaşılmıştır. Örneklem sayısının yeterliliğini belirlemek amacıyla G*Power (v3.1.7) programı kullanılarak güç analizi yapılmıştır. Salamanson ve ark.²²'nin çalışmasındaki veriler kullanılarak bu araştırmada en az 259 kişinin evreni temsil edebileceği belirlenmiş, %5 hata ve % 95 güven ile çalışmanın gücü %83 ve etki büyüklüğü düzeyinin 0.30 olduğu tespit edilmiştir.

Veri toplama araçları

Araştırma verileri araştırmacılar tarafından hazırlanan "Kişisel Bilgi Formu" ve "Öğrenci Stresör Ölçeği" kullanılarak toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan Kişisel Bilgi Formu öğrencilerin bazı sosyo-demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, öğrenim gördüğü sınıf, anne/baba eğitim düzeyi, yaşadığı yer), hemşirelik bölümünü seçme nedeni ve mezuniyet sonrası klinik alanda çalışma durumuna yönelik 8 sorudan oluşmaktadır.^{6,23,24}

Öğrenci Stresör Ölçeği: Araştırmada kullanılan diğer veri toplama aracı olan Öğrenci Stresör Ölçeği Salamanson ve ark.²² tarafından geliştirilmiş olup ölçeğin Cronbach alfa değeri .85'dir. Demiray ve ark.²⁴ tarafından 2017 yılında Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılan ölçeğin eğitim ve finansal bileşenler olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Ölçek 5'li Likert dereceli toplam 11 maddeden oluşmakta olup, 1 "Hiç stresli değil", 5 "Son derece stresli" olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin birinci alt boyutu olan eğitim boyutu 1,2,3,4,5,7,8 maddeleri, ikinci alt boyutu olan finansal boyut 6,9,10,11. maddeleri içermektedir. Bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan 55, en düşük puan ise 11'dir. Ölçekten alınan yüksek puan öğrencilerin stresörlerinin fazla olduğunu düşük puan ise stresörlerinin az olduğunu göstermektedir.²⁴ Demiray ve ark.²⁴'nin çalışmasında ölçeğin Cronbach's alpha değeri .79 olarak bulunmuştur. Ölçeğin bu araştırmada uygulanan örneklem için Cronbach's alpha değeri .84 olarak bulunmuştur. Ölçeğin 1.alt boyutu olan eğitim bileşeni maddelerinin (madde 1,2,3,4,5,7,8) Cronbach's alpha değeri .82; ikinci alt boyutu olan finansal bileşen maddelerinin (madde 6,9,10,11) Cronbach's alpha değeri .79 olarak saptanmıştır.

Verilerin toplanması

Veriler araştırmacılar tarafından Mart-Nisan 2018 tarihleri süresince Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü'nde aktif olarak öğrenciliği devam eden öğrencilerle yüze görüşülerek, veri toplama formları aracılığıyla toplanmıştır. Veri toplama formlarının uygulaması her birey için yaklaşık 10-15 dakika sürmüştür.

Verilerin analizi

Veriler bilgisayar ortamında Statistical Package for Social Sciences 21.0²⁵ paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Tanımlayıcı özelliklere ilişkin veriler ortanca (minimum-maksimum), frekans (yüzde) şeklinde sunulmuştur. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov testi ile değerlendirilmiştir. Normal dağılım göstermeyen ölçek puanlarının ikili gruplar arasında karşılaştırılmasında Mann Whitney U testi, üçlü gruplar arasında karşılaştırılmasında ise Kruskal Wallis Testi kullanılmıştır. Kruskal Wallis testi sonrası anlamlı fark tespit edilen gruplar arasında post hoc testler için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Normal dağılım gösteren ölçek puanlarının ikili gruplar arasında karşılaştırılmasında bağımsız gruplarda t testi, üç ya da daha fazla grup arasında karşılaştırılmasında ise tek yönlü ANOVA testi kullanılmıştır. Ölçeğin güvenirliği Cronbach's alpha ile analiz edilmiştir. Anlamlılık düzeyi $P < .05$ olarak alınmıştır.

Araştırmanın etik boyutu

Araştırmanın yapılabilmesi için Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi ve Düzce Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan yazılı izin (Karar no:2018/70) alınmıştır. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalı olup, araştırmaya katılan öğrencilerden yazılı onam alınmıştır.

Araştırmanın sınırlılıkları

Araştırmanın verileri sadece Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü'nde öğrenim görmekte olan öğrencilerden elde edildiği için araştırma sonuçları bu öğrencilerden elde edilen veriler ile sınırlıdır.

Tablo 1. Öğrencilerin Öğrenci Stresör Ölçek Madde Puan Frekans Dağılımları (N = 565)			
Öğrenci Stresör Ölçek Maddeleri	Sayı (n)	Yüzde (%)	$\bar{X} \pm SS$
Öğrenilmesi gereken ders içeriği materyalinin miktarı			3.02 ± 1.05
Hiç Stresli Değil	43	7.6	
Az Derece Stresli	112	19.8	
Orta Derece Stresli	264	46.7	
Fazla Derece Stresli	81	14.3	
Son Derece Stresli	65	11.5	
Öğrenilmesi gereken ders içeriğinde kullanılan materyalin zorluğu			3.13 ± 1.02
Hiç Stresli Değil	31	5.5	
Az Derece Stresli	108	19.1	
Orta Derece Stresli	240	42.5	
Fazla Derece Stresli	128	22.7	
Son Derece Stresli	58	10.3	
Sınavlar ve değerlendirme dereceleri			3.76 ± 1.02
Hiç Stresli Değil	16	2.8	
Az Derece Stresli	39	6.9	
Orta Derece Stresli	165	29.2	
Fazla Derece Stresli	192	34.0	
Son Derece Stresli	153	27.1	
Öğrenilecek çok fazla şey olması			3.90 ± 1.05
Hiç Stresli Değil	15	2.7	
Az Derece Stresli	43	7.6	
Orta Derece Stresli	122	21.6	
Fazla Derece Stresli	189	33.5	
Son Derece Stresli	196	34.7	
Dersteki beklentinin ne olduğundan emin olmama			3.14 ± 1.13
Hiç Stresli Değil	44	7.8	
Az Derece Stresli	112	19.8	
Orta Derece Stresli	206	36.5	
Fazla Derece Stresli	125	22.1	
Son Derece Stresli	78	13.8	

Bulgular

Çalışmaya katılan hemşirelik öğrencilerinin %75.0'nın kadın; %49.0'nın 17-20 yaş arasında; % 26.4'ünün 3.sınıfta ve %26.2'sinin 1.sınıfta öğrenim gördüğü; %54.2'sinin anne eğitim düzeyinin ve %36.5'inin baba eğitim düzeyinin ilkökul olduğu, %75.2'sinin öğrenci yurdunda kaldığı saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %72.4'ü hemşirelik bölümünü isteyerek tercih ettiğini ifade etmiş ve hemşirelik bölümünü seçme nedenleri incelendiğinde öğrencilerin %6.6'sının iş imkanı olması; %6.2'sinin ailesi-

Tablo 1. Öğrencilerin Öğrenci Stresör Ölçek Madde Puan Frekans Dağılımları (N = 565) (Devamı)			
Öğrenci Stresör Ölçek Maddeleri	n	%	$\bar{X} \pm SS$
Eğlence için yeterli paranın olmaması			3.21 ± 1.29
Hiç Stresli Değil	65	11.5	
Az Derece Stresli	102	18.1	
Orta Derece Stresli	173	30.6	
Fazla Derece Stresli	99	17.5	
Son Derece Stresli	126	22.3	
Ödev için son teslim tarihi			3.50 ± 1.16
Hiç Stresli Değil	34	6.0	
Az Derece Stresli	75	13.3	
Orta Derece Stresli	159	28.1	
Fazla Derece Stresli	167	29.6	
Son Derece Stresli	130	23.0	
Dersten kalma korkusu			3.76 ± 1.23
Hiç Stresli Değil	36	6.4	
Az Derece Stresli	57	10.1	
Orta Derece Stresli	124	21.9	
Fazla Derece Stresli	138	24.4	
Son Derece Stresli	210	37.2	
Eğlence için yeterli zaman olmaması			3.32 ± 1.19
Hiç Stresli Değil	44	7.8	
Az Derece Stresli	90	15.9	
Orta Derece Stresli	183	32.4	
Fazla Derece Stresli	135	23.9	
Son Derece Stresli	113	20.0	
Düşük gelir ile yaşamak			3.20 ± 1.23
Hiç Stresli Değil	50	8.8	
Az Derece Stresli	115	20.4	
Orta Derece Stresli	184	32.6	
Fazla Derece Stresli	102	18.1	
Son Derece Stresli	114	20.2	
Arkadaşlarından daha az para kazanma			2.80 ± 1.24
Hiç Stresli Değil	98	17.3	
Az Derece Stresli	137	24.2	
Orta Derece Stresli	180	31.9	
Fazla Derece Stresli	82	14.5	
Son Derece Stresli	68	12.0	
Toplam	565	100.0	

nin istemesi; %4.9'unun insanlara yardım etmeyi istemesi; %4.4'ünün sınavdan aldığı puan; %3.1'inin sağlık alanında çalışmak istemesi ve %2.1'inin sağlık meslek lisesi mezunu olması nedeniyle hemşirelik bölümünü tercih

Tablo 2. Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Öğrenci Stresör Ölçeği Puanı (N = 565)

Kişisel Bilgi Formu Soruları	$\bar{X} \pm SS$	Test Değeri
Cinsiyetiniz		
Kadın	37.33 ± 7.79	$P = .352$
Erkek	35.01 ± 8.03	$t = -.933$
Yaş		
17-20 yaş arası	36.11 ± 8.11	$P = .165$
21-23 yaş arası	37.35 ± 7.67	$F = 1.806$
24 yaş ve üzeri	37.61 ± 7.70	
Sınıf		
1.Sınıf a	35.03 ± 8.13	$P = .005^*$
2.Sınıf b	36.75 ± 7.90	$\chi^2 = 12.680$
3.Sınıf c	38.16 ± 7.74	$c > a$
4.Sınıf d	37.06 ± 7.59	
Anne eğitim durumu		
Okur-yazar	36.93 ± 7.82	$P = .056$
İlkokul	35.89 ± 7.90	$\chi^2 = 10.073$
Ortaokul	38.44 ± 6.97	
Lise	36.92 ± 8.32	
Üniversite	41.25 ± 9.42	
Baba eğitim durumu		
Okur-yazar	37.55 ± 8.33	$P = .858$
İlkokul	36.51 ± 8.04	$\chi^2 = 1.321$
Ortaokul	37.17 ± 7.98	
Lise	37.00 ± 7.33	
Üniversite	35.88 ± 8.58	
Yaşanılan yer		
Öğrenci Yurdu	36.99 ± 7.78	$P = .323$
Aile ile birlikte	34.51 ± 6.79	$\chi^2 = 4.672$
Akraba ile birlikte	37.50 ± 3.11	
Arkadaş ile birlikte	36.87 ± 8.92	
Tek başına	35.00 ± 9.04	
Hemşirelik bölümünü isteme durumu		
İsteyerek	36.16 ± 7.96	$P = .005^*$
İstemeyerek	38.28 ± 7.57	$z = -2.691$
Mezuniyet sonrası klinik alanda hemşire olarak çalışmayı düşünme durumu		
Evet	36.62 ± 7.79	$P = .178$
Hayır	37.68 ± 8.67	$z = -1.347$

t: Independent Sample T test, F: OneWayAnova, χ^2 : Kruskal Wallis H Test, z: Mann Whitney U
* $P < .01$

ettiği saptanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %87.8'inin mezuniyet sonrası klinik alanda hemşire olarak çalışmayı düşündüğü saptanmıştır. Mezuniyet sonrası klinik alanda hemşire olarak çalışmayı düşünmeyenlerin %6.0'nın akademisyen olmak istediği belirlenmiştir.

Öğrenci Stresör Ölçek Maddelerinin frekans dağılımı incelendiğinde çalışmaya katılan öğrencilerin %46.7'si "Öğrenilmesi gereken ders içeriği materyalinin miktarı", %42.5'i "Öğrenilmesi gereken ders içeriğinde kullanılan materyalin zorluğu", %36.5'i "Dersteki beklentinin ne olduğundan emin olmama", %30.6'sı "Eğlence için yeterli zaman olmaması", %32.4'ü "Eğlence için yeterli zaman olmaması", %32.6'sı "Düşük gelir ile yaşamak", %31.9'u "Arkadaşlarından daha az para kazanma" maddelerini orta derece stresli; %34.0'ı "Sınavlar ve değerlendirme dereceleri", %29.6'sı "Ödev için son teslim tarihi" maddelerini fazla derece stresli ve %37.2'si "Dersten kalma korkusu" maddesini son derece stresli olarak ifade etmişlerdir (Tablo 1).

Öğrenci Stresör Ölçeği maddelerinin ortanca ve ortalama puan değerleri incelendiğinde Öğrenci Stresör Ölçeği maddelerinin ortalaması 2.80 ± 1.24 , 3.90 ± 1.05 arasında değişmektedir. En düşük ortalamaya sahip madde 11. Madde olan "Arkadaşlarından daha az para kazanma" iken en yüksek ortalamaya sahip madde 4. Madde olan "Öğrenilecek çok fazla şey olması" olarak bulunmuştur. Ölçek alt boyut puanları incelendiğinde ise eğitim bileşeni alt boyut toplam puan ortalamasının 24.21 ± 5.27 ve finansal bileşen alt boyutu toplam puan ortalamasının 12.53 ± 3.88 olduğu saptanmıştır.

Öğrencilerin tanıtıcı özellikleri ile Öğrenci Stresör Ölçeği toplam puanı karşılaştırıldığında öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf ile toplam ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($P < .05$). Bu farkın 1. ve 3. sınıflardan kaynaklandığı saptanmıştır (Tablo 2). Hemşirelik bölümünü isteme durumu ile Öğrenci Stresör Ölçeği toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($P < .05$).

Öğrenci Stresör Ölçeği eğitim boyutu ortanca puan değerinin öğrencilerin cinsiyet, sınıf ve hemşirelik bölümünü isteme durumuna göre farklılık gösterdiği bulunmuştur ($P < .05$). Cinsiyeti kadın olan ve hemşirelik bölümünü isteyerek tercih eden öğrencilerin Öğrenci Stresör Ölçeği 1. alt boyutu olan eğitim alt boyutu ortanca puan değerlerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf ile Öğrenci Stresör Ölçeği eğitim alt boyutu toplam puanı 1. ve 3. sınıflardan farklılık göstermektedir (Tablo 3).

Öğrenci Stresör Ölçeği finansal boyut ortanca puan değeri ile öğrencilerin sınıf düzeyleri, anne eğitim durumu, hemşirelik bölümü isteme durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır ($P < .05$). Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf ile Öğrenci Stresör Ölçeği finansal boyutu toplam puanı arasındaki farkın birinci ve üçüncü sınıflardan kaynaklandığı saptanmıştır. Öğrencilerin Öğrenci Stresör Ölçeği ikinci alt boyut toplam puanını anne eğitim durumunun ilkök, ortaokul ve okuyazar olanların farklılık gösterdiği bulunmuştur. Hemşirelik bölümünü istemeyerek seçen öğrencilerin finansal alt boyut toplam puanının hemşirelik bölümünü kendi isteği ile seçen öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Tablo 4).

Tartışma

Bu araştırma hemşirelik öğrencilerinin stresörlerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Hemşirelik öğrencilerinin Öğrenci Stresör Ölçeği puan ortalamaları değerlendirildiğinde, öğrencilerin stresörlerinin ortalamasının üzerinde olduğu belirlenmiştir. Yapılan çalışmalarda hemşirelik öğrencilerinin stres düzeylerinin sağlık alanından farklı alanlarda öğrenim gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu ve öğrencilerin birçok stresör ile karşı karşıya kaldığı ifade edilmiştir.²⁶⁻²⁸ Hemşirelik öğrencilerinin stres düzeylerine yönelik yapılan çalışmalarda da stres düzeyleri yapılan çalışma ile benzer olarak orta ya da yüksek bulunmuştur.^{5,11,29,30}

Tablo 3. Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine göre öğrenci stresör ölçeği eğitim boyutu puanı (N = 565)

Kişisel Bilgi Formu Soruları	$\bar{X} \pm SS$	Test Değeri
Cinsiyet		
Kadın	24.74 ± 5.14	$P < .001$
Erkek	22.62 ± 5.36	$z = -4.045$
Yaş		
17-20 yaş arası	23.77 ± 5.33	$P = .099$
21-23 yaş arası	24.65 ± 5.23	$\chi^2 = 4.623$
24 yaş ve üzeri	24.68 ± 4.91	
Sınıf		
1.Sınıf a	23.14 ± 5.57	$P = .013^*$
2.Sınıf b	24.05 ± 5.01	$\chi^2 = 10.764$
3.Sınıf c	24.93 ± 5.04	$c > a$
4.Sınıf d	24.73 ± 5.29	
Anne eğitim durumu		
Okur-yazar	23.18 ± 4.94	$P = .072$
İlkokul	24.06 ± 5.38	$\chi^2 = 8.580$
Ortaokul	24.93 ± 4.76	
Lise	24.51 ± 5.61	
Üniversite	26.31 ± 5.50	
Baba eğitim durumu		
Okur-yazar	24.14 ± 5.67	$P = .792$
İlkokul	24.15 ± 5.41	$\chi^2 = 1.695$
Ortaokul	24.19 ± 5.41	
Lise	24.57 ± 4.80	
Üniversite	24.02 ± 5.58	
Yaşanılan yer		
Öğrenci Yurdu	24.38 ± 5.15	$P = .445$
Aile ile birlikte	23.22 ± 4.38	$\chi^2 = 3.720$
Akraba ile birlikte	26.50 ± 1.29	
Arkadaş ile birlikte	23.87 ± 6.18	
Tek başına	23.38 ± 6.31	
Hemşirelik bölümünü isteme durumu		
İsteyerek	23.89 ± 5.32	$P = .028^*$
İstemeyerek	25.05 ± 5.06	$z = -2.202$
Mezuniyet sonrası klinik alanda hemşire olarak çalışmayı düşünme durumu		
Evet	24.11 ± 5.16	$P = .138$
Hayır	24.96 ± 6.03	$z = -1.485$

χ^2 : Kruskal Wallis H Test, z: Mann Whitney U
Aynı harfe sahip gruplar arasında fark yoktur.
* $P < .05$

Hemşirelik öğrencilerinin karşılaştıkları stresörler akademik ve çevresel; klinik, teorik, sosyal yaşam ve kişisel yaşam kaynaklı olarak sınıflanmıştır.^{5,23} Çalışmada eğitim bileşeni maddesi olan “Öğrenilecek çok fazla şey olması” maddesinin en yüksek ortalama; finansal bileşen maddesi olan “Arkadaşlarından daha az para kazanma” maddesinin en düşük ortalama sahip olduğu görülmektedir. Çalışma ile benzer şekilde öğrencilerin stres kaynakları sıklıkla eğitim ve akademik alana yönelik olarak belirtilmiştir.^{5,31-33} Chan ve ark.³²’nin çalışmasında öğrenciler tarafından algılanan en yaygın stresörler mesleki bilgi ve beceri eksikliği, ödev ve iş yükünden kaynaklanan stres, zayıf not alma, hemşirelik bakımı sağlama ve klinik uygulamalarda karar verme becerileri olarak ifade edilmiştir. Demir ve ark.³¹ çalışmalarında da dersler ve başarı durumu, öğretim üyeleri, gelecek kaygısı, aileler, arkadaşlar hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin ana stresörleri olarak belirlenmiştir. Graham ve ark.³⁴’nin çalışmasında en fazla stresör finansal sorunlar olarak ifade edilmiştir. Admi ve ark.³⁵’nin yaptıkları çalışmada verilen eğitimin uygulama beklentilerini karşılamaması en fazla stresör olarak ifade edilmiş; hastanın acı ve rahatsızlığı, yetersiz bilgi ve eğitim, yetersiz hastane kaynakları diğer stresörler olarak bulunmuştur. Suarez-Garcia ve ark.³³’nin çalışmalarında gereken yetkinliğe sahip olmamak hemşirelik öğrencileri tarafından en büyük stresörlerden biri olarak belirtilmiştir. Çalışmada öğrencilerin iş imkanı olması, ailesinin istemesi, insanlara yardım etmeyi isteği ve sınavdan aldıkları puan doğrultusunda hemşirelik bölümünü tercih ettikleri saptanmıştır. Bu doğrultuda hemşireliğin gereklilikleri ve sorumlulukları konusunda bilgi sahibi olmayan öğrencilerin, birinci sınıfta hemşirelik eğitiminin başlangıcı ile mesleğe yönelik gerekliliklerin farkına varmalarının öğrencilerde stres kaynağı olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada öğrencilerin kaçınıcı sınıfta olduklarına göre bakıldığında; Öğrenci Stresör Ölçeği toplam puanı ve ölçeğin alt boyutları olan eğitim bileşeni ve finansal bileşen alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmıştır. Üçüncü sınıf öğrencilerinin Öğrenci Stresör Ölçeği puan ortalamalarının, eğitim ve finansal alt boyutu ortalama puanları incelendiğinde en yüksek ortalama sahip olduğu belirlenmiştir. Bu sonucun mezuniyete yaklaşan öğrencilerden eğitim programlarına yönelik yeterlilikleri kazanmaları hedeflendiğinden hem teorik hem de uygulama alanına yönelik bilgi ve beceri düzeylerinde beklentinin yüksek olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Evgin ve ark.³⁶’nın çalışmasında daha üst sınıfa öğrenim gören öğrencilerin kaygı puan ortalamalarının arttığı ve puan ortalamaları arasındaki farkın çalışma ile benzer olarak üçüncü sınıflardan kaynaklandığı bulunmuştur. Bu sonuçları destekler nitelikte Edwards ve ark.¹⁷, Labrague³⁷, Smith ve Yang³⁰, Wolf ve ark.⁴ ve Timmins ve ark.³⁸ çalışmalarında da hemşirelik öğrencilerinin stres düzeylerinin eğitimleri boyunca arttığı ve özellikle üçüncü ve dördüncü sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin stres düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar mezuniyet yaklaştıkça öğrencilerin iş bulma ve gelecek kaygısı nedeniyle stres düzeylerinin arttığı şeklinde yorumlanabilir. Çalışmalarda bu sonucumuzu desteklemektedir.^{39,40} Yapılan çalışmalar yeni mezun hemşirelerin işe başladıkları, öğrencilikten hemşireliğe geçiş dönemini stresli olarak tanımladıklarını göstermektedir.^{16,17} Bununla birlikte Dinç ve ark.⁴¹’nin çalışmasında ise ikinci sınıf öğrencilerinin diğer sınıflara göre ders yoğunluğundan daha fazla şikayet ettiği bulunmuştur. Admi ve ark.³⁵’nin çalışmalarında üçüncü ve dördüncü sınıf hemşirelik öğrencilerinin teori ve uygulamalar arasındaki tutarsızlığın en büyük stresör olduğu bulunmuştur. Çalışma sonuçlarından farklı olarak Gorostidi ve ark.⁴²’nin hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimi ilerledikçe stresli durumları daha az stresli olarak algıladıklarını ve öğrencilerin bilgi, deneyim ve özgüvenleri arttıkça stres düzeylerinin azaldığını ortaya koymuştur. Vives ve ark.⁴³ ise yaptıkları çalışmada hemşirelik öğrencilerinin stres düzeylerinin hemşirelik eğitimi sonunda azaldığını bulmuştur. Suarez-Garcia ve ark.³³’nin klinik ortamda hemşirelik öğrencil-

Tablo 4. Öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerine göre öğrenci stresör ölçeği finansal boyut puanı (N = 565)

Kişisel bilgi Formu Soruları	$\bar{X} \pm SS$	Test Değeri
Cinsiyetiniz		
Kadın	12.58 ± 3.81	$P = .667$
Erkek	12.38 ± 4.10	$z = -0.430$
Yaş		
17-20 yaş arası	12.34 ± 4.00	$P = .630$
21-23 yaş arası	12.70 ± 3.66	$\chi^2 = 0.924$
24 yaş ve üzeri	12.93 ± 4.56	
Sınıf		
1.Sınıf ^a	11.89 ± 3.88	$P = .018^*$
2.Sınıf ^b	12.71 ± 4.04	$\chi^2 = 10.028$
3.Sınıf ^c	13.23 ± 4.04	$c > a$
4.Sınıf ^d	12.32 ± 3.43	
Anne eğitim durumu		
Okur-yazar ^a	13.76 ± 3.94	$P < .001$
İlkokul ^b	11.83 ± 3.78	$\chi^2 = 25.756$
Ortaokul ^c	13.52 ± 3.71	$c > b$
Lise ^d	12.40 ± 3.58	
Üniversite ^e	14.94 ± 4.57	
Baba eğitim durumu		
Okur-yazar	14.41 ± 4.09	$P = .084$
İlkokul	12.37 ± 3.95	$\chi^2 = 8.213$
Ortaokul	12.98 ± 3.87	
Lise	11.84 ± 3.65	
Üniversite	11.86 ± 3.94	
Yaşanılan yer		
Öğrenci Yurdu	12.61 ± 3.84	$P = .119$
Aile ile birlikte	11.29 ± 3.46	$\chi^2 = 7.338$
Akraba ile birlikte	11.00 ± 2.83	
Arkadaş ile birlikte	13.00 ± 4.28	
Tek başına	11.62 ± 3.55	
Hemşirelik bölümünü isteme durumu		
İsteyerek	12.27 ± 3.95	$P = .005^{**}$
İstemeyerek	13.23 ± 3.60	$z = -2.820$
Mezuniyet sonrası klinik alanda hemşire olarak çalışmayı düşünme durumu		
Evet	12.51 ± 3.90	$P = .692$
Hayır	12.72 ± 3.72	$z = -0.396$

χ^2 : Kruskal Wallis H Test, z: Mann Whitney U
 $^*P < .05$, $^{**}P < .01$

erinin stresörlerini belirledikleri çalışmalarında ikinci sınıf öğrencilerinin stresörlerinin diğer sınıflara göre daha fazla olduğu belirtilmiştir. Literatürde hemşirelik eğitiminde öğrencilerin stres faktörlerinin ve stres düzeylerinin öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre farklılık göstermesi, hemşirelik müfredatlarının, eğitim-öğretim olanaklarının ve klinik uygulama alanlarının standart olmamasından kaynaklanabilir.

Çalışmada hemşirelik bölümünü isteme durumu, eğitim ve finansal bileşen alt boyutları ile Öğrenci Stresör Ölçeği toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup, hemşirelik bölümünde kendi isteği doğrultusunda öğrenim gören öğrencilerin toplam puanı daha düşük bulunmuştur. Taşdelen ve Zaybak²⁹'ın çalışmasında yaş, cinsiyet, hemşirelik bölümüne isteyerek gelme durumlarının klinik stres düzeyini etkilemediği, Baysan Arabacı ve ark.⁶⁶'nın çalışmasında ise hemşirelik bölümünü isteyerek seçen, mezuniyet sonrası hemşire olarak çalışmayı isteyen öğrencilerin stres ve anksiyete düzeylerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Buradan hareketle öğrencilerin hemşirelik mesleğinin gerekliliklerini bilerek tercih etmelerinin hem mesleğinde başarılı olmasını hem de eğitim süreci boyunca stres düzeylerini etkileyebileceği düşünülmektedir.

Öğrenci Stresör Ölçeği eğitim bileşeni alt boyutu ortalama puan değerinin cinsiyete göre farklılık gösterdiği bulunmuştur. Cinsiyeti kadın olan öğrencilerin Öğrenci Stresör Ölçeği birinci alt boyutu olan eğitim alt boyutu ortanca puan değerlerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde yapılan diğer çalışmalarda da erkek öğrencilere göre kız öğrencilerin karşılaştıkları stresörler sonucu akademik stres düzeyinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir.⁴⁴⁻⁴⁶ Sıvı ve Tarhan⁴⁷'in çalışmasında cinsiyetin algılanan stres ve stresle başa çıkma stilleri üzerinde etkisi olduğu ve kız öğrencilerin stresle baş etmede erkek öğrencilere göre planlı problem çözme ve sorumluluk kabul etme stratejilerini daha fazla kullandıkları saptanmıştır. Buradan hareketle çalışmada kız öğrencilerin eğitim alt boyutu puanlarının erkek öğrencilere göre daha fazla olmasının, erkek öğrencilerin stresle baş etmede daha çok kaçınma davranışı sergilerken, kız öğrencilerin problem çözmeye eğilimlerinin yansımaları olarak stresörler ile daha fazla karşılaşmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırma sonucunda hemşirelik öğrencilerinin stresörlerinin orta düzeyde olduğu ve öğrencilerde stres oluşturan durumların daha çok eğitim kaynaklı olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin tanıtıcı özellikleri ile Öğrenci Stresör Ölçeği toplam puanı karşılaştırıldığında öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf ve hemşirelik bölümünü isteme durumu ile toplam ölçek puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Öğrenci Stresör Ölçeği eğitim alt boyutu ortalama puan değerinin öğrencilerin cinsiyet, sınıf ve hemşirelik bölümünü isteme durumuna göre; Öğrenci Stresör Ölçeği finansal alt boyut ortalama puan değeri ile öğrencilerin sınıf, anne eğitim durumu, hemşirelik bölümü isteme durumuna göre farklılık gösterdiği saptanmıştır.

Gelişmekte olan sağlık bakımı hizmetleri kapsamında hemşirelik öğrencilerinin deneyimlediği değişen stresörlerin belirlenerek, bu stresörler ile başa çıkabilmek için etkili müdahaleleri belirlemeye yönelik araştırmaların yapılması ve hemşirelik eğitim programlarının öğrencilerin baş etme ve stres yönetimine yönelik eğitimleri de içermesi önerilmektedir. Ayrıca hemşirelik bölümünün tercih edilmesini teşvik eden, bölümü seçmeyi düşünen öğrencilere eğitim müfredatı ve mesleki sorumlulukları tanıtan programların düzenlenmesi ve hemşirelik öğrencilerinin birbirleri ile ya da öğretim görevlileri ile bir araya gelerek zorluk yaşadığı durumları ve stresörlerini paylaşabilecekleri ortamların oluşturulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Etik Komite Onayı: Bu araştırma için Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi ve Düzce Üniversitesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan izin alınmıştır. (2018/70).

Hasta Onamı: Araştırmaya katılan öğrencilerden yazılı onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – A.D.; Tasarım – A.D., S.K.K., A.A., N.İ.; Denetleme – A.D., S.K.K., A.A., N.İ.; Kaynaklar – A.D., S.K.K., A.A., N.İ.; Malzemeler – A.D., S.K.K., A.A., N.İ.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – A.D., A.A., N.İ.; Analiz ve/veya Yorum – S.K.K.; Literatür Taraması – A.D., S.K.K., A.A., N.İ.; Yazıyı Yazan – A.D., S.K.K., A.A.; Eleştirel İnceleme – A.D., S.K.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar araştırmanın yürütülmesinde herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar araştırmanın yürütülebilmesi için finansal destek alınmadığını beyan etmişlerdir.

Ethics Committee Approval: This study was approved by Düzce University Faculty of Health Sciences and Clinical Research Ethics Committee (Approval No: 2018/70).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from the students who agreed to take part in the study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – A.D.; Design – A.D., S.K.K., A.A., N.İ.; Supervision – A.D., S.K.K., A.A., N.İ.; Resource – A.D., S.K.K., A.A., N.İ.; Materials – A.D., S.K.K., A.A., N.İ.; Data Collection and/or Processing – A.D., A.A., N.İ.; Analysis and/or Interpretation – S.K.K.; Literature Search – A.D., S.K.K., A.A., N.İ.; Writing – A.D., S.K.K., A.A.; Critical Reviews – A.D., S.K.K.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Dahlin M, Joneborg N, Runeson B. Stress and depression among medical students: A cross-sectional study. *Med Educ*. 2005;39(6):594-604. [Crossref]
- Gündüz B, Çapri B, Gökçakan, Z. Üniversite öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2012;19:38-55.
- Mohammed Q. Academic related stress and responses of nursing college students in Baghdad University. *JNHS*. 2016;5(2):63-69. [Crossref]
- Wolf L, Warner Stidham A, Ross R. Predictors of stress and coping strategies of US accelerated vs. generic baccalaureate nursing students: an embedded mixed methods study. *Nurse Educ Today*. 2015;35(1):201-205. [Crossref]
- Eswi AS, Radi S, Youssri H. Stress/ stressors as perceived by baccalaureate Saudi nursing students. *Middle East J Sci Res*. 2013;14(2):193-202. [Crossref]
- Baysan Arabacı L, Akın Korhan E, Tokem Y, Torun R. Hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin ilk klinik deneyim öncesi- sırası ve sonrası anksiyete ve stres düzeyleri ve etkileyen faktörler / Nursing students' anxiety and stress levels and contributed factors before-during and after first clinical placement. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2015;1-16. Accessed http://www.hacettepehemsirelikdergisi.org/pdf/pdf_HHD_177.pdf
- Blomberg K, Bisholt B, Engström AK, Ohlsson U, Johansson AS, Gustafson M. Swedish nursing students' experience of stress during clinical practice in relation to clinical setting characteristics and the organisation of the clinical education. *J Clin Nurs*. 2014;23:2264-2271 [Crossref]
- Gibbons C, Dempster M, Moutrey M. Stress and eustress in nursing students. *J Adv Nurs*. 2008;61(3):282-290. [Crossref]
- Fındık UY, Özbas A, Çavdar I, Yıldızeli Topcu S, Öner E. Assessment of nursing students' stress levels and coping strategies in operating room practice. *Nurse Educ Pract*. 2015;15: 192-195. [Crossref]
- Zengin N. Sağlık yüksekokulu öğrencilerinde öz-etkililik-yeterlilik algısı ve klinik uygulamada yaşanan stresle ilişkisinin incelenmesi / Investigate the interaction between self-efficacy and perceived stress in clinical learning environment in students of health college. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 2007;10(1):49-57. Accessed <https://dergipark.org.tr/download/article-file/29346>.
- Jimenez C, Navia-Osorio PM, Diaz CV. Stress and health in novice and experienced nursing students. *J Adv Nurs*. 2010;66(2):442-455. [Crossref]
- Öztürk Can H, Öner Ö, Çelebi E. Üniversite öğrencilerinde eğitimin sorun çözme becerisine etkisinin incelenmesi / The assessment effect of problem solving skills of education at university students. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 2009;4(10): 35-58. https://www.researchgate.net/profile/Hafize_Can/publication/237104145_Universite_O_grencilerinde_Eitimin_Sorun_Cozme_Becerisine_Etkisinin_ncelenmesi/links/53f77a5a0cf24d8ba7d76cd9/Ueniversite-Oe-rencilerinde-Eitimin-Sorun-Coezme-Becerisine-Etkisinin-ncelenmesi.pdf
- Pulido Martos M, Augusto Landa JM, Lopez Zafra E. Sources of stress in nursing students: a systematic review of quantitative studies. *Int Nurs Rev*. 2012;59:15-25. [Crossref]
- Karaca A, Yıldırım N, Ankaralı H, Açıkgoz F, Akkuş D. Hemşirelik eğitimi stres ölçeğinin Türkçeye uyarlanması / Adaptation to Turkish of nursing education stress scale. *Hemşire Arast Gelist Derg*. 2014;16(2):29-40. <https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/hemsirelik-egitimi-stres-olcegi-toad.pdf>
- Rhead M. Stress among student nurses: is it practical or academic? *J Clin Nurs*. 1995;4(6):369-376. [Crossref]
- Cho SH, Lee JY, Mark BA, Yun SC. Turnover of new graduate nurses in their first job using survival analysis. *J. Nurs. Scholarsh*. 2012;44(1):63-70. [Crossref]
- Edwards D, Hawker C, Carrier J, Rees C. A systematic review of the effectiveness of strategies and interventions to improve the transition from student to newly graduate nurse. *Int J Nurs Stud*. 2015;52:1254-1268. [Crossref]
- Halpin Y, Terry LM, Curzio J. A longitudinal, mixed methods investigation of newly qualified nurses' workplace stressors and stress experiences during transition. *J Adv Nurs*. 2017;73:2577-2586. [Crossref]
- Sheu S, Lin HS, Hwang SL. Perceived stress and physio-psycho-social status of nursing students during their initial period of clinical practice: the effect of coping behaviors. *Int J Nurs Stud*. 2002;39:165-175. [Crossref]
- Evans W, Kelly B. Pre-registration diploma student nurse stress and coping measures. *Nurse Educ Today*. 2004;24:473-482. [Crossref]
- Jun WH, Lee G. The role of ego-resiliency in the relationship between social anxiety and problem solving ability among South Korean nursing students. *Nurse Educ Today*. 2017;49:17-21. [Crossref]
- Salamonson Y, Andrew S, Watson R, Teo ST, Deary IJ. The stressors in students (SIS) scale: development, reliability, and validity. *J Clin Nurs*. 2011;20:2078-2080. [Crossref]
- Öner Altıok H, Üstün B. The stress sources of nursing students. *Educ. Pract. Theory*. 2013;13(2):760-766. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1017246.pdf>
- Demiray A, Akın Korhan E, Hakverdioğlu Yont G, Bayraktar D, Khorshid L. The reliability of the Turkish version of the stressors in students scale. *Int. J. Caring Sci*. 2017;10(3):1360-1367. http://www.internationaljournalofcaring-sciences.org/docs/27_bayraktar_original_10_3.pdf
- IBM Corp. Released 2012. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 21.0. Armonk, NY: IBM Corp.
- Çam HH, Nur N. Hemşirelik ve ebeklik öğrencilerinde algılanan stres ile gastrointestinal semptomlar arasındaki ilişki / The relationship between perceived stress and gastrointestinal symptoms in nursing and midwifery students. *TAF Prev. Med. Bull*. 2015;14(6):475-482. [Crossref]
- Stecker T. Well being in an academic environment. *Med. Educ*. 2004;38:465-478. [Crossref]
- Turner K, McCarthy VL. Stress and anxiety among nursing students: a review of intervention strategies in literature between 2009 and 2015. *Nurse Educ Pract*. 2017;22:21-29. [Crossref]
- İnce S, Khorshid L. Hemşirelik öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörlerin belirlenmesi / Determination of factors affecting career choices of nursing students. *Anadolu Sağlık ve Hemşirelik Bilimleri Dergisi*. 2015;18(3):163-171. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/29670>
- Smith GD, Yang F. Stress, resilience and psychological well being in Chinese undergraduate nursing students. *Nurse Educ Today*. 2017;49:90-95. [Crossref]
- Zencir G, Eşer İ. (2016). Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik mesleğine yönelik tutumları ile hemşirelik tercihi arasındaki ilişki: Türkiye örneği / Nursing students' attitudes towards the nursing profession, nursing preferred with the relationship between: Example of Turkey. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. 2016;9(2):30-37. <https://ecitydoc.com/download/pdf-ndir-dokuz-eyll-niversitesi-hemirelik-fakitesi-elektronik-2.pdf>
- Chan CKL, So WKW, Fong DYT. Hong Kong baccalaureate nursing students' stress and their coping strategies in clinical practice. *J Prof Nurs*. 2009;25(5):307-313. [Crossref]

33. Suarez-Garcia JM, Maestro-Gonzalez A, Zuazua-Rico D, Sanchez-Zabollos M, Mosteiro-Diaz MP. Stressors for Spanish nursing students in clinical practice. *Nurse Educ Today*. 2018;64:16-20. [Crossref]
34. Graham MM, Lindo J, Bryan VD, Weaver S. Factors associated with stress among second year student nurses during clinical training in Jamaica. *J Prof Nurs*. 2016;32(5):383-391. [Crossref]
35. Admi H, Moshe-Eilon Y, Sharon D, Mann M. Nursing students' stress and satisfaction in clinical practice along different stages: a cross-sectional study. *Nurse Educ Today*. 2018;68:86-92. [Crossref]
36. Evgin D, Çalışkan S, Caner N. Sağlık Yüksekokulu hemşirelik bölümü öğrencilerinin klinik uygulama öncesi kaygı düzeyleri ve stresle başa çıkma tarzları / Anxiety levels and strategies for coping with stress of nursing students at health college before clinical practice. *SDÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 2017;8(3):22-28. [Crossref]
37. Labraque LJ. Stress, stressors and stress responses of students nurses in a government nursing school. *Health Sci. J*. 2013;7(4):424-435. <http://www.hsj.gr/medicine/stress-stressors-and-stress-responses-of-student-nurses-in-a-government-nursing-school.pdf>
38. Timmins F, Coroon AM, Byrne G, Mooney B. The challenge of contemporary nurse education programmes. Perceived stressors of nursing students: mental health and related lifestyle issues. *J Psychiatr Ment Health Nurs*. 2011;18:758-766. [Crossref]
39. Ağaçdiken S, Mumcu Boğa N, Özdelikara A. Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik eğitimine yönelik yaşadıkları stres düzeyinin belirlenmesi / Determination of nursing students' stress level toward nursing education. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2016;1(1). <http://dergipark.gov.tr/jshs/issue/24525/259859>
40. Billingsley SK, Collins AM, Miller M. Healthy student, healthy nurse: A stress management workshop. *Nurse Educ*. 2007;32(2):49-51. [Crossref]
41. Dinç S, Kaya Ö, Şimşek Z. Harran Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinin hemşirelik mesleği hakkında bilgi, düşünce ve beklentileri/ Knowledge, opinion and expectations of students in Harran University School of Nursing. *Anadolu Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 2007;10(1):1-9. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/29341>
42. Gorostidi XZ, Egilegor XH, Erice MJA, et al. Stress sources in nursing practice. Evaluation during nursing training. *Nurse Educ Today*. 2007;27:777-787. [Crossref]
43. Fornes-Vives J, Garcia-Banda G, Frias-Navarro D, Rosales-Viladrich G. Coping, stress and personality in Spanish nursing students: a longitudinal study. *Nurse Educ Today*. 2016;36:318-323. [Crossref]
44. Heiman T. Examination of the Salutogenic model, support resources, coping style and stressors among Israeli university students. *J Psychol*. 2004;138(6):505-520. [Crossref]
45. Fırat Kılıç H. Hemşirelik öğrencilerinin eğitim stresi ve mesleki benlik saygısı arasındaki ilişki. *HUHEMFAD*. 2018;5(1):49-59.
46. Ergin E, Çevik K, Pakiç Çetin S. Hemşirelik öğrencilerinin eğitimlerine ilişkin algıladığı stres ve stresle baş etme davranışlarının incelenmesi. *HEAD*. 2018; 15(1):16-22.
47. Savcı M, Aysan F. Üniversite öğrencilerinde algılanılan stres düzeyi ile stresle başa çıkma stratejileri arasındaki ilişki. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2014;2014(3):44-56.